

Rolul democrației participative, al meta-narațiunilor și autorului colectiv în secolul XXI. Mesaj din viitor

conf. univ. dr. Iulian CHIFU

Școala Națională de Studii Politice și Administrative

iulian.chifu@presidency.ro

asistent cercetare drd. Cristina IVAN

Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul”

civan@dcti.ro

Abstract

The paper aims to provide new insights into emerging forms of participatory democracy and civic militantism across the world, outlining relevant features, forms of manifestations and recurrent patterns. It attempts to unravel existing links between the decline of the welfare state and the modelling of new forms of experiencing, performing and theoretizing democracy in the 21st century. It continues with a case study on the social features, forms of manifestation and narratives created by the Rosia Montana movement in Romania, highlighting those traits that place it in the avangarde of social activism at the current moment. Finally, the paper discusses the concept of multitudes and its implications, aiming to provide a glimpse into the future of participatory democracy and its potentially successful narratives.

Keywords: participatory democracy, social activism, welfare state, narratology, virtual environment, multitudes.

1. Sfârșitul statului bunăstării sau calea către democrația secolului XXI

Un subiect care a făcut epocă, fiind considerat un discurs crucial și istoric, primul discurs al Regelui Olandei Willem Alexander în fața Parlamentului olandez (scris de Guvernul liberalului Mark Rutte), la 17 septembrie, a proclamat public *dispariția „statului bunăstării”* – welfare state” (invenție a celei de-a doua părți a secolului 20), respectiv a statului capabil să ofere cetățenilor săi ajutoare sociale și pensii îndestulătoare.

„Din cauza dezvoltărilor sociale precum globalizarea și îmbătrânirea populației, piața muncii de la noi și serviciile publice nu mai sunt cele potrivite cererii timpurilor noastre”, a spus Regele Olandei, în discursul scris de către premierul liberal, Mark Rutte, și de cabinetul său¹. „Clasicul welfare state al celei de-a doua jumătăți a secolului 20, în aceste domenii în mod special, a creat aranjamente care în forma aceasta nu mai sunt sustenabile astăzi.”²

Astfel, globalizarea și îmbătrânirea populației, plus criza economică, au făcut ca toată lumea să realizeze nesustenabilitatea acestui model și îndreptarea spre „statul societății participante”, în care sunt modificate fundamentalele legile muncii și ale serviciilor publice, iar cetățenii își au propria grijă și creează soluții ale societății civile pentru asemenea probleme, își fac propriile alegeri și-și determină singuri viața.

„Clasicul welfare state evoluează încet dar sigur către o «societate a participării», – una în care cetățenii sunt așteptați să-și aibă singuri grija sau să creeze soluții ale societății civile pentru probleme precum bunăstarea pensionarilor”³.

„Schimbarea către o «societate a participării» este vizibilă, în mod special, în aspecte legate de securitatea socială și îngrijirea pe termen lung. Reformele necesare vor dura și vor reclama perseverență. Dar vor pune bazele creării de locuri de muncă și restabilirea încrederii”⁴

Rezultatul acestei constatări a fost descentralizarea serviciilor pentru tineret, ajutor și servicii sociale la nivel intern și crearea de locuri de muncă în Olanda, statul cel mai liberal și leagăn al protestantismului. *„Situția actuală e nesustenabilă, oamenii vor să aleagă singuri, să-și determine singuri viețile și pe cele ale celorlalți. Aceasta a fost rațiunea deciziilor guvernului de a descentraliza serviciile pentru tineret, îngrijirea acasă și crearea de locuri de muncă”⁵*, a mai adăugat suveranul Olandei.

¹ <http://www.ft.com/>, data accesării: 23 septembrie 2013.

² <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2423751/Dutch-King-Willem-Alexander-declares-welfare-state-20th-century-over.html>, data accesării: 23 septembrie 2013.

³ Financial Times, <http://www.ft.com/intl/>, data accesării: septembrie 2013.

⁴ Daily Mail, <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2423751/Dutch-King-Willem-Alexander-declares-welfare-state-20th-century-over.html>, data accesării: septembrie 2013.

⁵ Dutch News, http://www.dutchnews.nl/news/archives/2013/09/kings_speech_signals_end_of_th.php, data accesării: septembrie 2013.

În măsura în care în Europa valul crizei s-a manifestat sub forma crizei datoriilor suverane, iar soluția a fost de sorginte germană, austeritatea, cu consecința retragerii statului dintr-un număr de prestații sociale pe care nu și le mai poate asuma, peste ocean, criza abia depășită, a blocajului bugetar și încetării de plăți a fost generată de un efect invers, respectiv de tentativa de asumare de către statul american în criză a prestațiilor de sănătate pentru 33 milioane de cetățeni din cei 50 de milioane care nu beneficiază astăzi de asigurarea de sănătate.

Efectul introducerii *Obamacare* de la 1 octombrie 2013 a fost blocajul total al republicanilor față de sistemul financiar care amenință să intre într-o nouă vrie, similară celei generate de un alt program social-economic al lui Bill Clinton, cel al livrării unei case către fiecare american pe bază de buletin, fapt ce a dus, alături de multe alte creații și inginerii financiare, la apariția și multiplicarea produselor derivate toxice, și a *crizei subprime*.

Ultimele zbateri ale *welfare state*, așa cum îl știam noi, par să se consume chiar astăzi sub ochii noștri. Care va fi concluzia și cine va reuși să câștige disputa ideologică și de proiect rămâne de văzut. Însă prelungirea crizei economice globale și eventuala intrare a Chinei într-o criză determinată de lipsa sau lentoarea reformelor reale economice din cauza incapacității reformei sistemului politic (democrația și multipartidismul asigură și posibilitatea asumării costurilor și alternanței de putere pentru noi resurse politice), ar putea să conducă la imposibilitatea revenirii la acele promisiuni și părți ale contractului social asumat de statul european după reconstrucția distrugerilor generate de către cel de-al doilea război mondial.

2. Hiperrealitate, simulacru, și... ieșirea din distopie

Dintr-o perspectivă mai largă, luând în calcul evoluția cunoașterii, a mentalităților și tiparelor de interacțiune socială, declinul statului bunăstării s-a asociat unor forme de producție, experimentare și teoretizare a capitalului de putere în mediu virtual care au avut ca temă tocmai denunțarea acestui declin.

În urmă cu 20 de ani, Jean Baudrillard anunța, într-o serie de trei articole publicate în ziarul francez *Liberation*⁶, dedicate primului război din Golf, că hiper-realitatea este pe punctul de a prelua controlul asupra vieții

⁶ BAUDRILLARD, Jean, *The Gulf War Will Not Take Place* (first publ. in *Libération*, 4 Jan. 1991)

The Gulf War: Is It Really Taking Place, (first publ. in *Libération*, 6 Feb. 1991) și *The Gulf War Did Not Take Place* (first publ. in *Libération*, 29 Mar., 1991) în BAUDRILLARD, Jean, *The Gulf War Did Not Take Place*, Bloomington: Indiana University Press, 1995, p. 23-87.

noastre. Într-o analiză extrem de fină a modului în care regia televizuală afecta percepțiile publicului țintă cu privire la războiul american împotriva regimului Saddam Hussein și a invaziei Kuweitului de către Irak, Baudrillard atrăgea atenția asupra faptului că strategiile de prezentare *live* a bombardamentelor într-o manieră curată, abstractă, asemănătoare graficii computerizate utilizate în jocurile electronice, era de natură să creeze *versiuni* ale realității, menite să îi țină pe telespectatori departe de realitatea carnagiului uman și tragediilor inevitabil asociate războiului.

Peter Childs⁷, unul din comentatorii lui Baudrillard, remarca, două decenii mai târziu, faptul că, mult dezbătută teorie avansată de Baudrillard, nu făcea altceva decât să anunțe, cu maximă luciditate, apariția unei noi paradigme de lectură a realității, bazate pe suprimarea realului și impunerea virtualului asupra percepțiilor publicului țintă, ceea ce urma să conducă la anularea modelelor de cunoaștere prin interacțiune directă și crearea a unui sistem mediat, și deci, manipulat, de înțelegere a realității.

Cele trei articole ale lui Baudrillard, publicate mai târziu sub forma unui studiu extins, în 1995, cu titlul sugestiv „*Războiul din Golf nu a avut loc*”, au generat nenumărate ecouri. În 2009, spre exemplu, Robert Groves și Frank Go remarcă, într-o continuare, parcă, a celebrului studiu: „*societatea în rețea care se dezvoltă acum, ridică întrebări cu privire la fractura tot mai mare a digitalului (n.n. de real) și exluziunea socială tot mai semnificativă*”.

Astăzi însă înțelegem că hiperrealitatea, extinsă dincolo de marginile imaginate de Baudrillard în critica coregrafiei televizuale, are ca efect comprimarea lumii, a timpului, cunoașterii și identității în serii de experiențe simultane ce se succed cu o repeziciune imposibil de frânat. Site-urile de socializare precum *Facebook* și *Twitter*, alături de experiența mai largă a Internetului, au schimbat în mod dramatic modul în care categorii extinse de public se raportează la ceilalți, cunoscuți sau nu, ceea ce conduce la dezvoltarea unor noi tipuri de practici sociale și angajamente virtuale. Ceea ce este însă diferit în mod profund de experiența televizuală la care făcea referire Jean Baudrillard acum 20 de ani, este că astăzi, interferența virtualului în real și a realului în virtual se petrec într-un ritm alert, nemediat de filtrele unui supra-model impus. Esențial este totodată că aceste schimburi se realizează într-o manieră în care individualitatea se celebrează prin autorat colectiv.

Într-un plan mai amplu, interferența real-virtual produce un fenomen de compresie, care, la rândul său, generează o accelerare fără precedent

⁷ CHILDS, Peter, „Texts. Contemporary Cultural Texts and Critical Approaches”, Edinburgh University Press, 2006, 76.

a ritmurilor naturale și acceptate de schimbare, a fluxului de informații, a granițelor teritoriale. În absența unui punct de referință clar și a unui ritm acceptat, care să poată fi integrat unui model referențial pre-existent, putem argumenta că ceea ce se produce este nevoia unei noi paradigme de cunoaștere, și, implicit, a unui nou cadru referențial care să integreze acest timp de experiențe comprimate ale spațiului, timpului și relațiilor umane. În absența acestui nou cadru, simulacrul, hiper-realitatea, practicile sociale în mediu virtual, și, de aici, versiunile alternative de percepție, experimentate de același individ în mod simultan, generează reacții negative, iar procesele cognitive suferă prin expunerea la fluxul interactiv și granițele modificate ale realității.

Al doilea element definitoriu pentru înțelegerea efectelor hiperrealității este autoratul colectiv, emergența unei identități comune, împărtășite, a unei conștiințe în expansiune, care este întotdeauna mai mult decât suma părților sale componente. Ori, această intensificare a unei conștiinței comune, cu un ritm de expansiune propriu, sub forma unei identități colective dezmarginite, care transgresează actualele granițe și norme, oricât de utopică ar părea, poate fi, în opinia noastră, începutul unei transformări majore, și al emergenței unor noi forme de guvernare. Cel puțin în teorie, democrația participativă, practicarea unei cetățenii active și umanismul fără granițe limitatoare par să se constituie în borne de semnalizare ale unei noi paradigme în formare. Una care nu ar fi posibilă în absența sau în afara hiperrealității, sau, mai precis, a mediului virtual și rețelelor de socializare care o generează și o susțin.

3. Drumul spre societatea participativă

Unul din efectele semnificative în plan social ale declinului statului bunăstării și încercării de creare, în replică, a statului societății participative, este dorința unui număr tot mai mare de indivizi activi, care participă la viața cetății, care-și asumă responsabilități, de a avea o voce mai importantă în treburile statului. Îmi asum responsabilități, deci contez, iar statul e obligat să țină cont de mine, ar fi o logică a acestui format. Rezultatul în stradă a fost formula de tip *Occupy Wall Street* și mișcări de contestare a clasei politice, impunând reguli proprii și păreri, pe baza legitimității dobândite prin participare. Acest tip de evoluție este cea care anunță și noul tip de democrație, sau mai bine zis, formula de perfecționare a acesteia. Sindromul *societatea contra statului* se transformă, societatea preia de la stat o parte din responsabilități și solicită, în schimb, includerea în mod preferențial în mecanismul de luare a deciziei, cerând să conteze proporțional cu responsabilitățile asumate. Este ceea ce se întâmplă în Occident cu manifestațiile de contestare a autorității de către reprezentanții

intelighenției și clasei de mijloc (diferite de contestările stângii față de măsurile de austeritate ale guvernelor). Este vorba despre persoane care de obicei nu vin la vot, dar care doresc să participe, să fie luate în seamă de decident, deși nu sunt majoritari sau relevanți ca număr, pentru că își asumă responsabilități. Și nu vin la vot pentru că nu au încredere în nici un partid și refuză politicienii „vechi”, „vechea clasă politică”. De aici contestarea pe deplin a clasei politice în întregimea ei.

Apariția acestui tip de manifestări este datorată crizei, pentru că principala clasă expusă și afectată de criza ce a trecut este clasa de mijloc și intelectualitatea urbană. Mai mult, e și grupul care a contestat clasa politică pentru că l-a dezamăgit și nu are nevoie de politicieni în viața de zi cu zi, dar ca urmare a asumării responsabilităților pe care clasa politică nu și le mai poate asuma, dorește să aibă un cuvânt de spus.

Modelul *Occupy Wall Street* a fost mai mult decât o mișcare de stradă, pentru că ea a fost generată și susținută de același tip de resorturi ale perdanților în criza economică: clasa de mijloc și intelighenția. Iar demersul a fost unul profund novator în materie democratică, pentru că el a contestat pe fond lăcomia, inegalitatea, leadershipul economic și politic al lumii, în forma în care era el așezat. Practic a contestat pe fond toată organizarea democratică a lumii post-război rece.

Astfel, clasa de mijloc a pierdut în primul rând prin efectul centralizării, tendinței de monopol și constrângerilor crizei ce a favorizat marea finanță și companiile multinaționale în fața micului întreprinzător - în special din cauza restrângerii piețelor și a lăcomiei de a împinge spre menținerea creșterii în formatele corporatiste extinse. Tot clasa de mijloc și micul investitor au fost primele categorii pauperizate prin efectul prăbușirii burselor, falimentelor bancare sau a diferitelor companii „insuficient de mari pentru a nu cădea”, cele care atrăgeau resursele financiare și rezervele acestei clase de mijloc.

Iar furia celor din stradă a venit în primul rând împotriva băncilor falimentare sau a companiilor financiare care au determinat criza, ele au fost și cele care erau „prea mari ca să cadă”. Acestea au fost salvate prin procedeul de *bail out* (un fel de naționalizare temporară asumată de stat), iar leadershipul lor s-a bucurat de prime enorme, ca și cum ar fi fost premii pentru realizări deosebite. Același lucru s-a întâmplat cu directorii și președinții acestor mari companii care au fost concediați pentru cele întâmplate dar care, în loc să ajungă să răspundă pentru acest lucru, măcar la nivelul Enron, au preluat bonusuri enorme la plecarea din companii pentru întreruperea contractelor pe care le aveau.

Firește că cel de-al doilea vizat în mod natural a fost leadershipul politic, cel care a permis, ba chiar a contribuit direct, la formulele de bail out care au dus la premierea autorilor direcți ai crizei cu sume fabuloase din bugetul de stat. Interdependența leadershipului economic-financiar-bancar cu cel politic era evident, la nivelul tipului de finanțare a activității politice. Prin acțiunile întreprinse, leadershipul politic nu numai că a ieșit din criză, dar a făcut-o salvând totodată leadershipul financiar-bancar, deci asumându-și în mod egal spolierea contribuabililor și pauperizarea clasei de mijloc. Suma acestor fenomene a făcut ca mișcările de tip *Occupy* să devină nu numai unele de contestatare ale acțiunilor economice și politice, reprezentând oameni cu cunoștințe, capacitate inovativă, antreprenorială și investițională, ci chiar de contestatare ale sistemului în sine, a democrației bazate pe acest sistem de finanțare a activității politice care creează aberații precum cea de a premia pe responsabilii crizei, cu largul concurs al clasei politice. O reacție profund ancorată în valori fundamentale precum dreptate, egalitatea tratamentului și accesului la șanse, legitimitatea și credibilitatea acțiunii politice.

Un alt lucru specific și interesant este faptul că cei care protestau efectiv în stradă, luați separat, erau doar reprezentanți ai acestui fond de nemulțumire, beneficiind de rațiunea protestului și motivația lui, fără ca individual fiecare din cei prezenți în stradă să aibă conștiința și profunzimea reprezentării semnificației reale a protestului. Nici indivizii luați separat – chiar dacă aparținând evident altor categorii decât asistații și sindicaliștii protestatari în termenii stângii anti-austeritate – nici mulțimea din stradă în întregime nu reprezentau, ci doar trădau unele semne ale constructului social care se forma și pe care-l reflectau public.

Mulțimea nu avea lideri, pentru că formula ce a generat reacția era profund refractară față de leadershipul politic. Orice tentativă de a impune un program sau o agendă alternativă, de a decanta lideri interni sau de a permite preluarea mișcării de către un lider extern, de a permite o valorificare a energiei mișcării prin transformarea într-o formulă politică, a fost contestată vehement de cei prezenți. Acest lucru s-a întâmplat pentru că semnificația reală a constructului social ce se manifesta în stradă era altceva decât un partid sau formulă aparținând „vechii politici”, era embrionul ce anunța nașterea noii generații democratice a viitorului, care ieșea din modelele cunoscute și se dorea în afara canoanelor și modelelor politice de până atunci.

Unii au numit-o greșit formulă anarhică, deși probabil avea mult din aceste deprinderi, în special prin efectul contestării și respingerii leadershipului. Era în mod real doar ceea ce reprezenta prin chintesența și

întregul mesajului mișcării, nu prin indivizi și nici măcar prin mulțimea din stradă în întregul ei, aceasta nefiind decât o marcă, o imagine. Dar reprezenta forma de contestare a societății conștiente, active și contribuabile față de sistemul democratic al trecutului care nu o cuprindea și nu o reprezenta, și, în nici un caz nu o satisfăcea.

În Statele Unite mișcarea s-a stins de la sine. S-a consumat pentru că și-a epuizat energia, dar a lăsat în urmă o conștiință de grup, afirmația unei voințe colective și un cadru de referință pentru alte cauze, atât în Statele Unite, cât și la nivel global. O dovadă că epuizarea energiei colective coagulate de mișcarea de protest *Occupy Wall Street* nu a condus și la epuizarea constructului social pe care l-a reprezentat, este că, aici și aiurea, acest tip de manifestări au continuat și continuă să se manifeste, indiferent de cine și pe ce canale au susținut sau combătut manifestarea publică, ce agende s-au suprapus, sau ce persoane s-au aflat în stradă la acel moment. De la Vara Turcească, generată de dorința de a se opune transformării parcului din Piața Taksim (Istanbul), simbol al culturii laice și valorilor statului democratic, în centru comercial cu arhitectură de inspirație islamică, la mișcările de protest din Canada și Europa, împotriva exploatarei abuzive a mediului, aceste forme de protest fără lideri, coagulate spontan în jurul unei narațiuni și a unei cauze cu autor colectiv în spațiu virtual, respectiv în *agora* rețelelor de socializare, s-au replicat semnificativ. Ele reprezintă, în opinia noastră, un tip de nou construct social: al cetățeniei active prin forme de protest, în care individul cenzurează ceea ce percepe ca fiind deraierea administrației publice și clasei politice de la programe de guvernământ asumate, idealuri democratice și valori constituționale.

Este încă devreme pentru a spune cu certitudine că semnificația constructului social în curs de coagulare a fost conștientizată. În forma sa cea mai gravă, acesta se poate afla într-o latență și acumulare de energie care va răbufni într-o formula și mai virulentă de contestare, de către societate, a statului ce nu-i mai reflectă valorile, principiile și aspirațiile, chiar dacă respectă regulile democrației cunoscute.

4. Către prezent... din viitor

Și dacă acum doar un deceniu opțiunea publică și atitudinea civică erau orientate de canalele media, într-un „*proces de comunicare în masă cu sens unic*”⁸ în care opiniile circulau către publicul țintă dinspre și numai dinspre canalele media către public, azi asistăm la un proces de comunicare cu două sensuri, în care opiniile circulă liber, în care cetățenii activi produc canale media alternative, ad-hoc, diseminând informații, opinii, fapte, reflectând experiențe, profitând din plin de puterea de selecție și inovație a

⁸ MOLENAAR C. *apud* Robert GRAVES and Frank GO, Place Branding, Global, Virtual and Physical Identities, Constructed, Imagined and Experienced, Palgrave Macmillan, UK, 2009, 49.

rețelilor de socializare. Această trecere presupune însă o schimbare fundamentală de paradigmă. Potrivit lui C. Molenaar, „*aici se naște un nou stil de viață, caracterizat de mobilitate, ritm alert, crearea de scenarii multiple și experiențe paralele*”.⁹

Manifestări precum Occupy Wall Street, Vara Turcească, sau Primăvara Arabă *atrag atenția asupra unui instrumentar comun, a unui set de soluții de angajare socială, deși, ca agendă și finalitate ele rămân profund distincte*. Relevantă în toate aceste cazuri este conexarea simultană prin intermediul rețelilor de socializare, autoratul colectiv, forța motivațională a grupului. Ele demonstrează faptul că, la nivel global, societatea post (post)modernă pare să sufere o mutație profundă, una prin care cetățenii câștigă tot mai mult capacitatea de a forma grupuri unite de interese și cauze colective, coagulând și dizolvând cu repeziciune comunități de practici și interese.

O trăsătură semnificativă a acestor comunități este reprezentată de tendința din ce în ce mai semnificativă a comunităților de practică de a circula dinspre virtual spre real și vice-versa, într-o strânsă interdependență ce anulează toate granițele proclamate anterior și toate limitele de acțiune ale hiperrealității. Polaritatea între virtual și real, anunțată de Baudrillard în anii '90, pare să se disipeze, cu efecte majore asupra modului în care se coagulează noile experiențe sociale și noile forme de identitate singulară și colectivă.

În 2008, Larry Johnson prezicea că în următorii 15 ani, vom ajunge să experimentăm lumea virtuală ca o extensie la cea reală. Potrivit autorului menționat, acum cinci ani, lumea virtuală „*crea deja la nivel global punți care să aducă împreună oameni proveniți din diferite culturi și vorbind diferite limbi, prin modalități aproape la fel de bogate ca interacțiunea față în față. Aceasta permitea vizualizarea conceptelor și ideilor în trei dimensiuni, ceea ce, [previziona autorul] urma să conducă la noi perspective și un mod de învățare mult mai adânc*”.¹⁰ Această calitate „reală” a lumii virtuale anulează granițele între simulacru și experiența imediată, cu efecte dramatice asupra modului în care realitate și hiperrealitate converg în crearea unei noi dimensiuni existențiale atotcuprinzătoare. Iar ceea ce acum cinci ani putea părea o profeție îndrăznească, se dovedește astăzi, cu mult mai devreme de termenul prevăzut de Johnson, o reflectare adecvată a unei realități în formare.

⁹ MOLENAAR *apud* GRAVES and Go, *idem*.

¹⁰ Johnson LARRY *apud* Derek S. REVERON, ed., *Cyberspace and National Security, Threats, Opportunities and Power in a virtual World*, Georgetown University Press, Washinton, US, 2012, 5.

5. O poveste locală pe o harta globală. Legitimitate și construct social

Aderența societății românești la acest tip de manifestări la intersecția dintre real și virtual și capacitatea ei de a-și produce propriile cauze/mișcări de protest cu efecte în plan global, unind comunități locale și din diaspora de pe cinci continente, s-a demonstrat, în premieră, în cazul mișcării de protest „Salvați Roșia Montană”, inițiată la începutul lunii septembrie 2013.

În subsidiar, se află interesul și motivația unui număr de ONG-uri și reprezentanți ai societății civile, preocupați de efectele asupra mediului ale unui proiect de exploatare minieră la suprafață, propus de către compania minieră canadiană Gabriel Resources. În septembrie 2013, mișcarea a căpătat o dimensiune nouă, atunci când Guvernul României a introdus în Parlament un proiect de lege ce dădea undă verde companiei canadiene, cu drept de expropriere asupra comunității locale, precum și dreptul de a utiliza exploatarea cu cianură în proporții fără precedent pe teritoriul european. Proiectul de lege a stârnit mișcări de protest atât în țară, cât și în străinătate, unde comunitățile din diaspora românească din Germania, Franța, Canada, SUA, Italia sau Hong Kong s-au unit în manifestări spontane de protest. La data scrierii prezentului studiu, după 11 săptămâni de la primele manifestări, protestele, deși diminuate ca forță și participare, continuă încă.

Pentru a putea înțelege mai bine contextul în care a luat formă această mișcare de protest, trebuie să ne raportăm, mai întâi, la contextul social-politic al ultimilor ani. În primul rând sfârșitul statului bunăstării, concretizat în România odată cu deciziile de promovare a austerității, din mai 2010. Implicațiile acestui moment esențial par să fi rămas neconștientizate încă de clasa politică, de liderii locali sau de cetățenii beneficiari de ajutoare sociale, toți încercând perpetuarea sistemului.

În tot acest peisaj, e important de vizitat modelul și eticheta Roșia Montana (RM) ca simbol, cu capacitatea de atracție și mobilizare, dar mai ales de menținere a demersului nealterat de alte agende, chiar dacă bani, oameni sau demersuri paralele au încercat să fie aduse în siaj. Trăsăturile esențiale ale acestei mișcări – nu a celor din stradă, reprezentanților, ci a resorturilor declanșate de modul de judecare a proiectului – merită cercetate mai cu aplecare. Dealtfel, contestarea clasei politice, absența liderilor, incapacitatea de decantare politică subliniază că fondul constructului social ce a dat naștere protestului în stradă e genuin, autentic și e parte a mișcărilor de schimbare a generației democrației pe care o trăim.

Însă în cazul Bucureștiului, s-a suprapus cu certitudine și un set de realități locale peste efectele obiective ale dezvoltării societății occidentale, care a influențat vizibil și societatea românească, și probabil că acest lucru a dus la accelerarea procesului și l-a făcut mult mai vizibil la noi, e adevărat că și mult mai colorat. Pe fond, am avut de a face cu un proces al legitimării temelor de interes și capabile să determine reacție, acțiune. Așa a devenit Roșia Montană subiect coeziv. Apoi opiniile s-au decantat, pe baza intervențiilor și nuanțelor comentatorilor la aceste teme iar decantarea grupului virtual a determinat obiectivarea constructului social.

Firește că participanții sunt mai degrabă educați, cu acces larg la computer, sunt capabili să-și formuleze idei și sentimente, unii militanți, alții moraliști. De asemenea, rezultatul construit nu mai are de a face cu persoanele fizice ce-și asumă ideile, acțiunea și mișcarea. Iar coagularea în spațiul virtual nu rămâne în stadiul contemplativ în fața calculatorului, atunci când subiectul arde. O parte se mișcă în stradă, își reprezintă ideile și reprezintă esența constructului virtual obiectivat. E deja viabil, prezent, produce efecte. Dar e ALTCEVA: nu are un lider, nu poți negocia cu el, și nici oamenii care ies în stradă nu mai sunt abordabili direct pentru că ei sunt doar rezultatul vizibil al acțiunii, nu esența contestării. Este rezultatul impactului unei „primăveri arabe” în România, pe fondul schimbării generației democratice și aplicată la realitățile românești. Universală și localizată, în același timp.

Elementele locale care au potențat și dirijat profund apariția constructului social de restabilire a rolurilor și revenire la apărarea valorilor democratice, pervertite de jocul politic și aplicarea regulilor democrației contemporane în România, ar putea fi listate concret în forma dată de percepțiile celor care se opun și militează pentru schimbare: proastă guvernare și insatisfacția modului în care livrează actuala clasă politică în întregul său, nu numai majoritatea sau Guvernul; indecizia și lipsa leadershipului care a dus la acumularea de teme politice pendinte, nesoluționate de ani de zile, de guverne succesive; nivelul slab profesional și uman al politicianilor din structurile reprezentative, date de pervertirea regulilor și modului de alegere a candidaților din partidele politice; abdicarea de către partide de la rolul de a crea resursa de cadre cu un nivel profesional care să le permită exercitarea atributelor guvernării, de la atragerea oamenilor pregătiți profesional în spațiul politic.

În fapt, clasa politică în întregime ei ajunge să nu mai reflecte societatea activă și participativă, în sensul spațiului noii generații a democrației,

expus mai sus. Până acum cei din grupul inteligenței și clasei de mijloc ignorau în mare măsură dimensiunea politică, pentru că nu îi afecta. Spunea cineva că în stradă poate fi citit viitorul. Firește cu multe greșeli antrenate de oportunitatea unui demers contestatar public, am putea spune. *Inteligența* și ceea ce numeam în vechea democrație clasa de mijloc, societatea civilă, naște astăzi o generație mult mai educată de cetățeni, care devin și activi în contestarea calității conducerii treburilor publice. Ei sunt esența populației, cetățenilor, contribuabililor care se multiplică în viitor, care crește, în timp ce zona asistată – pensionari din joburi fixe, lucrate o viață întreagă la stat, asistați de tot felul, profitori din evenimente specifice – va dispărea încetul cu încetul.

Este încă devreme pentru a putea ști dacă acest nou tip de cetățenie activă va dispărea, încet sau repede, sau dacă va coexista cu valul nou, dar noul tip de construct social generat de această intersecție de fenomene începe să joace un rol din ce în ce mai mare. Societatea în autoapărare își asumă și reacționează, determinând actualizarea democrației pe care o profesază astăzi instituțiile statului actual, împingând formalismele și ritualurile spre perfecționare, mai aproape de esența de valori, principii și idealuri, perfecționând democrația.

6. Din prezent... către viitor. Un portret „avant-la-lettre”

Activismul civic Roșia Montană (și nu proiectul, abordarea ecologică sau manifestațiile în totalitatea lor, care au antrenat diferite tipuri de agende, personaje și interese diverse) s-a exprimat predominant pașnic, prin forme de expresie culturale, care pun mișcarea în avangarda manifestărilor de acest tip: marșuri stradale de weekend, la care participă în fiecare săptămână câteva mii de oameni numai în București, intitulate „*Duminica în Familie*”, flash-mob-uri de dans, concerte de muzică, piese de teatru stradal ad-hoc, sesiuni de lectură în stradă sau la metrou, puneri în scenă ale unor momente precum accidentul de la Certej, expoziții de artă dedicate identităților protestare etc., toate aceste tipuri de manifestări având un pronunțat caracter educat și o încărcătură simbolică semnificativă.

Fenomenul este unic în societatea românească ca magnitudine și modalitate de exprimare. Într-un singur weekend din luna octombrie, atunci când mișcarea se afla la apogeu, manifestări de protest și evenimente alternative au fost organizate de societatea civilă din țară și diaspora în aproximativ 100 de orașe.

Extrem de relevant este faptul că media tradițională nu a dat importanță evenimentelor în primele două săptămâni de protest, manifestările fiind considerate marginale, rezultat al unor convingeri ecologice extreme, exotice și, prin urmare greu de calificat. Acest lucru a făcut ca narațiunea Roșia Montană să se coaguleze exclusiv în mediul virtual, prin intermediul rețelelor de socializare. Dezbateri publice, documente sau pseudo-documente,

rapoarte științifice sau mai puțin științifice, argumente de ordin legal, motivații de mediu au fost dezbătute cu fervoare și circulate intens, în special prin intermediul *Facebook*. O suplinire a lipsei de dezbatere publică a proiectului, o refacere a elementului democratic de consultare complinit ad-hoc. Așa cum vom încerca să demonstrăm, tiparul de activism social actualizat în mișcarea Roșia Montană, exprimat local și expus global, demonstrează nevoia iminentă de a regândi abordările clasice cu privire la capitalul de putere și habitusul său, avansate de Bourdieu¹¹. Ceea ce demonstrează mișcarea Roșia Montană și nu numai, este apariția unor noi forme de putere creată, imaginată și trăită, în care capacitatea de acțiune este preluată tot mai mult de rețele de cetățeni.

O analiză a narațiunilor create și circulate în mediu virtual ne poate ajuta, credem, să construim o mult mai bună înțelegere a mecanismelor care legitimează o mișcare fără precedent în peisajul social românesc, lipsită de lideri, „semnată colectiv” de grupuri și grupuscule de cetățeni conexe fluid și flexibil în mediul virtual. Expertul în traduceri interculturale Mona Baker, folosind un sistem de concepte avansate de doi naratologi de marcă, M. Somers and G. Gibson, remarcă faptul că, în teoria socială, „*narațiunea nu este privită ca mod opțional de comunicare, ci, mai degrabă, ca principalul și inevitabilul mod prin care experimentăm lumea. De aceea, [susține autoarea] tot ceea ce cunoaștem este rezultatul intersectării a numeroase povești în care se amplasează acțiunile sociale*”.¹²

În cazul RM, narațiunile s-au coagulat în jurul unor postări individuale de tipul testimonialelor și paginilor de jurnal în care indivizi diverși își exprimau gândurile și sentimentele față de proiect. Astfel de narațiuni personale rezumau idei despre frumusețea locurilor și amploarea distrugerilor preconizate față de comunitate și mediu. Astfel de testimoniale au atras interesul și au început să fie circulate tot mai intens. Un deja celebru exemplu este acela al unui scurt film realizat de producători amatori pasionați, crescuți în proximitatea comunității afectate. Filmul s-a dorit o declarație de intenție, o lecție cu privire la distrugerea mediului și nevoia de a învăța din trecut. În doar două săptămâni, a ajuns să fie vizualizat pe YouTube de către 119.786 utilizatori. Astfel de producții culturale cu fond artistic sau angajante, (în format scris, vizual, performanță teatrală etc.) au creat narațiuni ontologice, o percepție puternică de identitate amenințată, de coeziune de grup și un orizont de așteptare în care nevoia de a acționa a fost stimulată

¹¹ BOURDIEU Pierre, The forms of capital în J. RICHARDSON (Ed.), Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education, New York, Greenwood, 241-258.

¹² Mona BAKER, *Narratives in and of Translation*, 2005, Skase Journal of Translation and Interpretation, vol. 1, no. 1, 2005, p. 4-13, retrieved from www.skase.sk, p. 5.

spontan la nivel colectiv. Odată definite, valorile comune au creat cauza, și au conferit poveștilor individuale un înțeles mai larg, validând capitalul social.

Al doilea nivel de coagulare a narațiunii s-a constituit la nivelul comunității mai largi, prin intervenția spontană a *experților* (reali sau inventați), fiecare individ care adera la narațiuni, integrând în ea argumente de ordin economic, legal, istoric, cultural. Astfel, poveștile individuale s-au transformat într-o narațiune colectivă amplă, cu valoare la nivelul identității naționale. A fost pentru prima dată când societatea civilă românească a creat o narațiune publică elaborată și circulată exclusiv între entități non-statale, paralele narațiunii de stat și, în mare măsură, în pofida ei. Crearea unei identități și forme de acțiune socială independente de stat poate genera, la rândul ei, pe termen mediu și lung, premisele unei schimbări majore, cu atât mai mult cu cât individul experimentează forme angajante de acțiune individuală și colectivă.

În cazul RM, acest lucru este cu atât mai semnificativ, cu cât sloganuri punctuale precum „*Uniți salvăm Roșia Montană!*”, „*Vrem cultură, nu cianură!*” și „*Vrem ape curate, nu cianurate!*” s-au transformat gradual, odată cu implicarea diasporei, în „*Roșia Montană este România!*”, „*Jos mâinile de pe viitorul nostru!*”, „*Roșia Montană este lumea!*”, și „*Viitorul are autor colectiv!*”

Dintr-o cauză locală, RM a devenit o cauză cu notorietate globală, făcând obiectul unei serii de articole publicate în ziare din întreaga lume.

Forța și declinul ei par să stea în modul în care a reușit să ancoreze indivizi cu credințe și convingeri ideologice diferite, de la susținători ai prezervării mediului, la experți în geologie sau istorie, de la partizani ai unui discurs naționalist la cei care se înscriu conceptual și ideologic în noua formă de democrație participativă. Extrem de important este faptul că, pentru mulți dintre simpatizanți, acesta pare să fie primul exercițiu de activism social. Cetățeni neimplicați în forme de manifestare politică, a căror postări anterioare se înscriau într-un cerc de interese private, s-au antrenat într-o formă de militantism generat de o percepție a iminenței și urgenței sociale. Și dacă admitem, alături de David Herman că „*poveștile noastre sunt reprezentări mentale globale care permit analiștilor să contureze un cadru al semnificațiilor cu privire la situații, indivizi și evenimente*”¹³, înțelegem și mai bine potențialul de schimbare pe care acestea le aduc.

¹³ David HERMAN, *Narrative Ways of Worldmaking*, p. 71, in Sandra HEYNEN and Roy SOMMER (ed.), *Narratology in the Age of Cross-Disciplinary Research*, Walter de Gruyter, Berlin, 2009, pp. 71-87.

7. „Multitudinea”, între noua democrație, anarhism și negarea statului ca atare. O teorie posibilă

Un concept care ilustrează în mod relevant manifestările descrise de prezentul studiu este acela de „*multitudini*”. Conceptul a fost creat de Michael Hardt și Antonio Negri, autori a două cărți de referință – „*Imperiul*” (1999) și „*Multitudini. Război și democrație în epoca imperiului*” (2004). În esență, cei doi articulează o nouă viziune asupra conceptului de democrație, bazată pe conceptul de *multitudini*.

Hardt & Negri opun idea de *multitudini* realității exprimate de mase a căror „colecție de diferențe rămâne inertă, care poate ușor apărea ca un agregat nepăsător” și „care nu poate acționa prin sine însuși, ci trebuie condus”, fiind de aceea „susceptibil la manipulare externă”¹⁴. Prin contrast, multitudinea „desemnează un subiect social activ, care acționează în baza singularităților împărtășite. Este un subiect social variat la nivel intern, multiplu, a cărui constituire și acțiune se bazează nu pe identitate sau unitate, sau, și mai puțin, pe indiferență, ci pe ceea ce are în comun”¹⁵.

Implicațiile sunt majore, pentru că, multitudinile contestă întregul sistem al democrației prin reprezentare, în care liderii conduc și cetățenii îndeplinesc sarcini în organizația ierarhică a societății. Ca teoreticieni de stânga, Hardt și Negri fac din *multitudini* o re-imaginare a proletariatului ca rețea eterogenă de muncitori, imigranți, mișcări sociale și ONG-uri. Astfel, multitudinea nu reprezintă, în viziunea celor doi, grupul de oameni per se, ci mai degrabă un număr de oameni ce acționează în rețele în mod concertat. În același timp, capacitatea multitudinii de a comunica și colabora (de multe ori prin rețelele capitaliste care în sine oprimă multitudinea, în viziunea autorilor) îi permite să producă un corp comun de cunoștințe și idei („the common”), care servește ca platformă pentru rezistența democratică la Imperiu (sistemul actual internațional dominat de state-națiune prin suveranitate)¹⁶.

Preocuparea din „*Multitudini*” lasă deschisă problema statului-națiune și a rolului acestuia în lumea globalizată. Hardt & Negri susțin că globalizarea a redus importanța statului iar puterea reală se află acum la

¹⁴ HARDT Michael, NEGRI Antonio, „Multitude. War and Democracy in the age of the Empire”, Penguin Press, New York, 2004, 101.

¹⁵ HARDT Michael, NEGRI Antonio, *idem*.

¹⁶ HARDT Michael, NEGRI Antonio, *idem*.

nivelul rețelelor transnaționale ale capitalismului global. Acest fenomen este considerat benefic de către autori, care consideră statul-națiune a fi un instrument de violență și asuprire. *Multitudinea* rezultă a fi forma alternativă la statul-națiune. Autorii nu specifică însă forma concretă pe care aceasta ar trebui să o ia și modul în care societatea ar trebui să funcționeze în mod concret. Nu reiese din teoria lor ce alte atribute are multitudinea în afară de a rezista. Orice pierdere pentru stat este considerată un câștig pentru organizarea politică la nivel supranațional. Această evoluție se concretizează printr-o rețea de guvernare globală bazată pe state și care s-a dezvoltat considerabil în special după sfârșitul Războiului rece.

Sistemul transnațional nu este dezvoltat de către Hardt & Negri deoarece aceștia nu pot scăpa din gândirea dihotomică marxistă (muncitori-burghezie). Sistemul de guvernare care trebuie suprimat și înlocuit este acela care impune puterea unuia (persoană sau grup) asupra restului. În toate sistemele cunoscute până acum se regăsește această caracteristică comună a suveranității (monarhie, oligarhie, autocrație, democrație). Obiectivul avut în vedere în schimbare este de a distruge relația de suveranitate din democrație pentru a permite celor guvernați să se autoguverneze.

Hardt & Negri văd rezultatul noii forme de democrație ca un efect comparabil cu revoluția Franceză și Constituția americană la acel moment. Noile forme de guvernare trebuie să provină, în opinia autorilor, dintr-o rețea pluralistă de instituții și actori suprapuși care, fiind interconectați, mențin un grad fundamental de autonomie. Globalizarea ne cere să creăm noi forme de democrație care pot extinde puterea poporului la nivel transnațional. Hardt & Negri sunt foarte optimiști cu privire la abilitatea guvernantei democratice globale de a pune capăt exploatarea capitaliste, într-un mod destul de nerealist însă, m putea spune.

Pe de altă parte însă, și depășind limitele conceptuale ale autorilor vizibil marcați de ideologia neo-marxistă, dată fiind pluralitatea ce caracterizează multitudinea, putem spune că aceasta conține *tipul de democrație pură*. Un tip care apare astăzi articulat distinct nu de clasa muncitoare, ci de *intelligentia* capitalistă și postmodernă, autosuficientă, conștientă de sine, capabilă să-și asume responsabilități colective, exersat în forme de manifestare spontane, artistice, culturale, cu un aspect uneori militant, uneori carnavalesc, caracterizat de un ritm dinamic de coagulare, disoluție și re-coagulare, funcție de interesele ardente ale zilei.

Concluzii

Un model se conturează. Rețele de socializare creează mediul, iluzia spațiului într-un continuum abstract, permițând exprimarea unor convingeri și idealuri la care indivizi aderă spontan și, ceea ce este cel mai important, în deplină cunoștință unul față de celălalt. Odată ancorată, această arhitectură hiperreală va dezvolta negreșit construcții vii, mobile, flexibile într-un mod fără precedent, conexate în mod incontrolabil și, poate, impredictibil. Interacțiuni reale și virtuale, activism social și narațiuni avansate de multitudini se grefează creativ pe un organism în formare, care ne oferă imaginea „avant-la lettre” a unui viitor posibil, schița unor tipare și comportamente sociale în formare, și a unor metanarațiuni de activism civil în căutarea unor cauze. Zarurile, însă, abia au fost aruncate și un rezultat va deveni previzibil abia pe termen mediu și lung.

De aceea, credem că aici, în aceste manifestații publice, în modul de realizare a dezbaterii în spațiul virtual, în coagularea și dizolvarea multitudinilor, se află esența unui construct social, care este în curs de obiectivare și decantare a esenței sale în forme structurate și instituționalizate de tip nou, reale sau virtuale, dar cu acțiune și impact foarte prezente, că aici se poate afla esența democrației generației viitoare, și că ar trebui să o citim, să învățăm din ea și să ne pregătim pentru ceea ce va să vină.

Bibliografie

1. Baudrillard, Jean, *The Gulf War Did Not Take Place*, Bloomington, Indiana University Press, 1995, pp. 23-87.
2. Baker, Mona, *Narratives in and of translation*, 2005, *Skase Journal of Translation and Interpretation*, vol. 1, no. 1, 2005, p. 4-13, descărcat de pe www.skase.sk
3. Jürgen Habermas and Jacques Derrida, Chicago and London, University of Chicago Press, 2003.
4. Bourdieu Pierre, *The forms of capital* in J. Richardson (Ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, New York, Greenwood, 241-258.
5. Childs, Peter, *Texts. Contemporary Cultural Texts and Critical Approaches*, Edinburgh University Press, 2006.
6. Douglas Kelner, *The Persian Gulf TV War*, Bolder Westview Press, 1992.
7. Derek S. Reardon (ed.) *Cyberspace and National Security, Threats, Opportunities and Power in a virtual World*, Georgetown University Press, Washington, US, 2012.

8. Dehaene Michiel, De Cauter Lieven - *Heterotopia and the City Public Space in a Postcivil Society*, Routledge, London, UK, 2008.

9. Foucault Michel, *Of Other Spaces*, from „What is an Author?”, In *Language, Counter-Memory, Practice*, Cornell University Press, Ithaca, New York 1977. pp. 124-127.

10. Graves Robert and Go Frank, *Place Branding, Glocal, Virtual and Physiscal Identities, Constructed, Imagined and Experienced*, Palgrave Macmillan, UK, 2009.

11. Hardt Michael and Negri Antonio, *Multitude. War and Democracy in the age of the Empire*”, Penguin Press, New York, 2004.

12. HALE, Thomas N, și SLAUGHTER Anne-Marie, *Hardt & Negri's Multitude: The Worst of Both Worlds*, Occasional Paper, Woodrow Wilson School of Public and International Affairs at Princeton University, 25 May 2005.

13. Malouf Amin, *On identity*, Haberville, Panther, 2000.

14. Mika Peter, *Social Networks and the Semantic Web*, Springer, USA, 2007.

15. Parekh Biku, *Defining British National Identity*, *The Political Quarterly*, Volume 71, Issue 1, pages 4–14, January 2000.

16. Sen Amartya, *Identity and Violence, The Illusion of Destiny*, Penguin Books, UK, 2007.

17. Virilio Paul, *Desert Screen, War at the Speed of Light*, London, Continuum, 2002.

18. Zizek Slavoj, *Welcome to the Desert of the Real!*, *Five Essays on September 11 and Related Dates*, Verso, UK, 2002.

Resurse Online:

1. <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/934952a6-1fad-11e3-aa36-00144feab7de.html>, data accesării: septembrie 2013.

2. Daily Mail, <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2423751/Dutch-King-Willem-Alexander-declares-welfare-state-20th-century-over.html>, data accesării: septembrie 2013.

3. Financial Times, <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/934952a6-1fad-11e3-aa36-00144feab7de.html>, data accesării: septembrie 2013.

4. Daily Mail, <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2423751/Dutch-King-Willem-Alexander-declares-welfare-state-20th-century-over.html>, data accesării: septembrie 2013.

5. Dutch News, http://www.dutchnews.nl/news/archives/2013/09/kings_speech_signals_end_of_th.php, data accesării:septembrie 2013.